

Celje in okolica.

(Proste črtice. — Sestavil *Andrej Fekonja*.)

Pojd' in obrazi
s črtami;
živo mi piši
z barvami.

V. Vodnik.

Di mi moj štajerski raj, presrčno mi bodi pozdravljen,

blagoslov božji razlij ná-te se doli z nebés!
V širnem okviru gorá razgrinja se tvoja mi slika,
kakor veličestni vrt v bujnosti južni cvetóč:
mreža trsovih brajd prepreza ti holme prisojne,
cerkve se bele po njih kakor labudi bliščé;
in po raváni šumí pšenice valovje rumeno,
mična preproga livád krije ti brdo in dol . . .¹⁾

Kako primerna — dasi ne baš nji namenjena slika — Savinjske doline!

Res, „zemeljski raj na pogled“ je uprav draga in krasna okolica celjska.

Vidi se, da je mati priroda na ta razmerno mali prostor izsula vse svoje lepote in miline. Od stopinje do stopinje, od ravnega polja do strmega gorovja, od zelenega travnika do belega snežnika, povsodi nahajamo tu obilno milot, obilno krasot.

Ni treba ti pazljivega očesa prirodoznankega, niti naučne naobrazbe umetniške, da zaslediš dražesti, da razumeš in očutiš nežnost in veličastvenost tega kraja.

Kar ti okó najdalje plava,
vse jasno, krasno, vse svetló!
Zelena stéza se planjava,
nad njo se modro pně nebó.²⁾

Širom cele doline je takorekoč posejano neštevilno posameznih hiš in skupnih vasij, razstavljeno obilno ličnih pristav, svetlih gradov in belih cerkvá; nasajeno mnogo pojedinih dreves, dolgih drevoredov in širokih gajev. Kakor velike zelene plahte se prostirajo pisane livade in bujne senokoše; valovju podobno se ziblje v poletju pšenica belica po plodnih njivah; kot ribarska mreža

prepletajo vso ravnino bleščeči potoki in prepezajo polje uglajene ceste. A „planinsko dete“, reka Savinja, se med ledinami vije kot širok srebrast trak po pisanem krilu, od lepega bráslovškega pa mimo prijaznega žálskega trga tje do prijetnega celjskega mesta.

In to polje rodovito
vrsta gôr mejí na jugu,
na zapad je hribovito
in na sever griči drugi.¹⁾

Zeleneče, rudnato, lesovito in vinogradno brdje in gorovje, ki se v najvišjih vrhovih vzdiguje kakih 696 *m* nad Jadranskim morjem in kakih 474 *m* nad Savinjo, obdaje kot mičen pas vso dolino. Na severni strani rasto iz prijaznih livad in prekrasnih poljan poprečne panoge znižanih Savinjskih planin amfiteatralno tje gori do širokega Pohorja; proti vzhodu so razporejeni valoviti griči in holmi ob vodi Voglájini; ob jugu stojé kot „orjaške straže gorski velikani“, takozvane Celjske gore; in v zapadu se dviga košato Dobróveljsko hribovje, za katerim pa daleč tam starodavne Solčave „bliščé se vrhovi“. In vse to istotako ali odeto s prisojnimi vinogradi, ali ogrnjeno z zelenimi pašniki, ali obrastlo s temnimi gozdi.

A tudi po gričih in holmih
giblje povsod se življenje,
vse navdaja krepost.²⁾

In visoko tje gori na hribe in gore je davno prodrla človeška marljivost in vztrajnost, da si dobavlja živíla in hrane od zemlje. Pa kakor v nižinah, uprav tako vidiš tudi po višavah okoli marsikatero čedno hišo, tu in tam kak mičen gradič ali očrnelo razvalino, in med zelenjem se ti iznad sosednjih vrhov pogosto zasveti bela cerkvica ali vsaj lična kapela.

¹⁾ Vilko Drvanjski.

²⁾ S. Gregorčič.

¹⁾ Ant. Hribar.

²⁾ Ant. Umek.

No, zroč vse to:

Kedó bi pač se ne zavzel
o čaroviti tej lepoti?
Kakó naj duše čut vesel
o čudu tem se ne poloti? ¹⁾

Da! Vse to človeka v resnici začaruje, da „tudi njemu duh se dvigne, duh razpne peruti svoje“ ter uprav „splava proti solncu“. Pa, ako si, dobrovoljni prijatelj, kdaj s prikladnega stališča, kakršnih je pač mnogo in mnogo od raznih strani, ogledoval zlasti v veseli pomladi, ali pa tudi v prijetnem toplem poletju, pa pri ugodni svetlobi ta predel zemlje slovenske, gotovo si radostno navdušen vzkliknil s pesnikom:

Dežela naša nima lepš'ga kraja,
ko je z okol'co ta, podoba raja!²⁾

Poskusimo še torej v naslednjem razdelku ta predel lepe naše domovine, namreč Savinjsko dolino s celjskim mestom in okolico vred, ako že ne prav „živo opisati z barvami“ — kakor hoče starina naš Vodnik — pa vsaj (po navodu istega mojstra) nekoliko „obraziti s črtami“.

I. Posavinje.

Ajdmo, pšmo moja, gor u
Jeruzalim,
da kip zavičaja pred tobom
razgalim.
Pa odtud u rode i věkove
pričaj,
koli drag i krasan naš je
taj zavičaj.
Stanko Vras.

Dolino vidim, hrib in log.

Vse Posavinje se deli po sami prirodi na troje: V zapadno ali gornjo, izvečine gorato stran, od gore Ojstrice³⁾ do pritoka Pake, z majhnima ravninama pri Lubnem in Mozirju; zatem na pravo Savinjsko dolino, prostirajočo se od zapada proti vzhodu ob reki Savinji pa ob Ložnici in Boljski, od Braslovč in starega Saneka do mesta in grada Celja; in naposled v ozki prodol od

todi na jug mimo Laškega trga med visokimi hribi tje doli do reke Save.¹⁾

Ime in značaj Savinjske doline dohaja torej za pravo le srednjemu delu, ki se pod 32° 40'—56' dolžine in 46° 14'—17' širine, kakih 237 m nad morjem ležeč, prostira od Celja do Braslovč po izvečine rodoviti, malone razíti ravnini kakih šest ur na dolgo, ter se razširja na severovzhod med Hudinjo in Voglájino do Vojnika in Téharij dve uri, in na zapadu med Vranskim in Pako tri ure na široko. A „bistri potok, reka vije se tje v rajsko zelenjad“: Savinja čista, „studeneč bistrumnosti, moške moči“, ki „planine čedi, ravnine rodovito porosi“, vali po njej svoje kristalne valove, pa mnogo večjih in manjših pritokov in vod z obeh strani pijoč. Njena z bujnimi tratami obrobljena struga pa tako prijazno vabi v kopeli, katere tudi res posebno prijajo zdravju; zakaj stvarnica je kanila v njeno železnato slapovje najkrepčalnejša lečila, čijih moč menda ni slabša od marsikaterih imenitnih toplic. Oj!

Modra se ravnina pruža pram iztoči,
kôj ne stižu kraja nit sokolske oči . . .
A s ostalih stranah u poluokrug
pašu : a planine od sévera k jugu.

Priroda je gornje in dolnje Posavinje, kakor omenjeno, vobrazila v strmo, veličanstveno gorovje, srednje pak v ravno, plodovito polje. Tam „mogočno se dvigajo naše goré, ozirajo se na cvetoče polje; pošiljajo toke mu bistrih vodá; navzdol se podvzajajo hčere gorá, pozdravljajo rod, ki se dviga na dan, i last imenuje goró ino plan.“²⁾ Gornjo stran v zapadu zavzemajo visoke Solčavske planine, z groznimi prizori puste narave, pa zopet med njimi jako romantične dolinice ob Dreti, Lubenskem potoku, Libíji i. dr. — V osredju pak „puhté dišave blage čez ledine, iz nežnih bilk poganja pisan cvet; potoki bistri močijo ravnine, sprehaja se po njih slovenski svet.“³⁾ Tu mičejo in razveseljujejo človeka premi-

¹⁾ Prim. Stiriens Eden. Das Santhal etc. Von Dr. Novostraschezky. 1847. 85 sl.

²⁾ Sim. Jenko.

³⁾ A. Umek.

¹⁾ S. Gregorčič.

²⁾ Fr. Prešeren.

³⁾ Glej sliko na str. 658.

lene in dražestne krájine ob Ložnici, Boljski in Trnavici, pa Pirešici, Hudíjni i. dr. z obiljem božjim v prekrasnem pogledu po zemlji, da je le malokje tako na svetu.

V gornji strani so v obširni okolici gornjegrajski duhteče planine, zelenkasti pašniki; niže prostrani gozdi, zdravilne kopele, plodna žitna polja. Po njih in ob njih pa raste pitomi kostanj, južna platana, italijanska murba, manini jesen, nagnoj; in po goricaiah rdí bujna trta s sočnim grozdjem, katerega krv slovi iz vinogradov paških in šentandraških. — V črnih gozdih kliče o svitu divji petelin plašne svoje pute, in o prvem žaru glasno pozdravlja drozég cikavt mlado jutro z visoke jelke; dočim peva v bukovju in brezju drobni slavec milotožno, in z zelenega polja pod nebo leteči škrjanec veselo žvrgoli. — V potokih podi pegasti solač trume ribic belic; jate vodnih ptic se klatijo tod; in zajec, kljunač in jerebica prehajajo križem raván, plašeč se od težakov na polju in pastirjev na trati, katerih je tukaj povsodi vse živo okrog. — Da, „zelena gora, živ je log“. Pa

gledaj oko sebe u dole cvatuče:
po njih raztrešene lépe béle kuće;
a po brdih crkve, dvore sa gradići,
kò gljive, u šumi što ih vidiš nići (kliti).

Potujoč po Savinjski dolini prehodiš v par urah več sel in okolic, nego-li v marsikateri pokrajini po toliko dnevih hodá. Kakor daleč ti kaže oko, zreš po širni poljani in okoli po brdju vse polno vasij, poslopij in hiš. In povsod zapažaš že po zunanje, da je tukaj marljivost in rednost doma. Povsod vidiš lepo obdelane njive in posebno bogata, obširna hmeljišča, bohotne travnike in sočnate paše, sadne vrtove in vinske gorice, lično pozidane in vedno pobeljene hiše in kočé — pravó sliko in priliko živahnega prometa, mirnega stanja in prijetnega bivanja.

Po dolini šetajoč misliš si, da gledaš jedno samo ograjeno selišče, nasajeno z drevjem in ovenčano s stolpovjem, katerega varujejo kakor v štirokotju postavljena bramba: Celjsko mesto, pa vojniški, bra-

slovški in vranski trg, ter takorekoč v srcu naselbe počiva trg žalski. Okrožujoče podbrdje in hribovje pak oklepa krájino kot visok nasip, na čigar vrhovih stojé sivi gradovi in dvori pa bele cerkve in kapele, v dolino gledajoč podobno budnim stražarjem, skrbečim za mir in red v vsej okrajini.

„Lepe bele cerkve po hribih oznanjujejo božjo čast, gradovi po višinah in dolinah kažejo deželjsko oblast.“ (Slomšek.) No, kakor so gradovi in tabori pač žalostni spominiki nekdanjih hudih časov nasilstva in tlačanstva, tako so pa številne cerkve in kapele vesele priče bogoljubnega krščanstva. Pobožni prebivavci so pozidali tudi po dolinah in gričih razmerno kaj mnogo mičnih hiš božjih, katere visoko stojé kakor belo oblečene device ter gledajo doli v rajsko dolino in kličejo druga za drugo, od cvetke do cvetke, iz kraja v kraj . . .

Oj krasan si, krasan, ti moj zavičajju!
Kakve u tebi, nigdê ruže ne cvêtaju.
Čini se, da Bog te stvori, kraju ljubljen!
Da jadnu Slovencu vrati raj izgubljen.

II. Celje.

Stoji, stoji mesto belo,
Celje lepo in veselo.
Nár. pesem.

Pozdrav tebi, starodavno, slovensko Celje!
Pozdrav i tebi, sivolasi Stari grad!')

Ker smo že govorili obširno o zgodovini celjski v tem listu (gl. letnik 1895 in 1897), zato se oziramo tu na sedanje mesto. Celje — „mesto belo“? Celje — „lepo in veselo“! . . .

Položaj Celja, ki stoji kakih 234 m nad morsko gladino, v jugovzhodnem kotu krasne Savinjske doline, je res jako slikovit in uprav dražesten, kakor je malo katerega mesta prirodni položaj. „Z mičnega holma varuje in brani Celjane zavetnik sv. Jožef, sv. Nikolaj jim z višine poklanja svoje darove, Friderikov stolp oznanjuje minljivost časnih stvari, in sv. Duha in Maksimilijana cerkvi kličeta: memento mori.“ Na vzhodu

1) Prof. Stifitar („Domovina“ 1897, 32).

od mesta se namreč dviga položiti grič Sv. Jožefa z belo dvostolpno cerkvijo oo. lazarištov; ob jugu stojé prav blizu visoki strmi hribi, s katerih jednega vrha, Miklavškega hriba, odseva zopet prijazna hiša božja, na drugem pa, Starem gradu, črní se veličastna razvalina (pri sv. Maksimilijanu in sv. Duhu sta stari pokopališči). A na zapadno stran se prostira ob reki dolga in široka ravnina, Savinjska dolina, in proti severu leži ravno polje Hudínsko. Iz mesta pa po polju gre bela cesta, v polkrogu na okoli vije se železna proga, in mimo zlahkoma teče reka „srebrista“ po drobnem pesku.

Zeleni stojé tu griči,
prijazne vasice, beli gradiči,
in zad velikanske goré . . .¹⁾

Ni-li to mična slika v lepem okvirju?

Kakšno pa je Celje samo?

Po zunanjem obrazu sodeč moramo pritrđiti naši narodni pesmi, da je Celje, stoječe na levem bregu Savinje, za oko po razmerah svojih dokaj lepo in prijetno. Kakor „sredi vasí križem s pota pot drži“²⁾, tako se tudi v Celju nekako v središču mesta križata dve glavni črti kot glavni žili prometa: jedna je po dolgem Véliki trg — Graška cesta, in druga poprečna Kolodvorska — Rotovška ulica. S tega križališča razgledamo celo mesto. Od Vélikega trga je k južni strani Cerkveni trg, s katerega vodi savinjski most v predmestje na Bregu; po Graški ulici proti severu gre cesta v Graško predmestje; skoz Kolodvorsko ulico imamo itak prihod na železnico na vzhodu; a iz Rotovške ulice dospemo čez Cesarja Jožefa trg v Ljubljansko predmestje na zapadu. Razven teh glavnih provodnic je seveda več stranskih; med temi Gosposka ulica z Vélikega na Jožefov trg, in južno od nje Šolska ulica s Cerkvenega trga k brvi v park; od Rotovške ulice ali iz Jožefovega trga kaže Gledališka ulica pot v mestno gledališče; iz Kolodvorske pa vodi Nova ulica mimo dveh stolpov k Savinji. Od kolodvora gre ob severnem robu mesta cesta na Rinku, in na-

ravnost prek Graške ceste v zapad ulica na Grabnu; z Ljubljanske ceste pak Gizéline cesta na sever.

Ima pa Celje dandanes precej drugačno podobo, kakor jo je imelo v nekdanjih časih. Davne rimske zgradbe je sicer „vse vihar razdejal“, da imamo sedaj od njih samo preprostih spominikov in drobnih ostankov. Srednjeveško obzidje pa, ki je sčasoma postalo nepotrebno in brezkoristno, so koncem minulega veka podrli, nasipe razkopali in jarke zasuli ter namestu njih pozidali lične hiše, nasadili senčnate drevorede in napravili ugodna šetališča. Kar je še ostalo nekdanje mestne utrdbe, so tudi pre naredili večinoma za ljudska bivališča, in so na odprtinah zidin, koder so nekđaj režali topovi in sipali železna zrna, ponameščena dandanes svetla okna, skoz katera gledajo miroljubni stanovniki. Pred dobrimi sto leti je bilo tudi še okoli mestnožupne cerkve pokopališče, katero so pa tedaj prestavili izven mesta k sv. Maksimilijanu. V občé je mesto Celje izza poslednjega velikega požara l. 1798. dobilo sedanjo svojo obliko, in posebno še strehe z opeko, dočim so bile preje hiše še izvečine krite s slamo ali s škodlami. „Ceste in ulice so čedne in zložne, hiše pripravno in lepo stavljene, cerkve po redu zidane in okinčane, učilnice po potrebi (?) oskrbovane, naprave za ubožne in bolnike osnovane“ (Hicinger 1864). Posebno odkar drži todi mimo južna železnica na Dunaj in v Trst in v najnovejšem času stranska proga v Velenje, prerodilo se je in pomladilo, precej se povečalo in olepšalo staro in malo Celje na vse strani v mestu in v predmestjih; postavljeno je bilo več raznovrstnih zgradeb, omislila se je mnoga nova naprava, učinilo se marsikaj potrebnega, zasnovalo dosti koristnega in prijetnega. Pred kakimi petnajstimi leti je v Celju še pomanjkovalo stanovališč, zato so začeli zidati nove hiše. Tako je bila postavljena velika hiša mestne hranilnice pri kolodvoru, zatem na Rinku vrsta štirih novih lepih hiš med hôtelom „Elefantom“ in Strausovo gostilno, od ktere je gori proti protestantovski cerkvi bila

¹⁾ Boris Miran.

²⁾ Nar. pesem.

malone vsa Vrtna ulica pozidana na novo; in na severo-zapadni strani je tudi nastal celo nov del mesta, t. j. predmestja, kakor Karolinina ulica, Poljska ulica i. dr.; ne da bi omenjali mnogih hiš v bližnji okolici, posebno v Gaberjih, kjer je postala cesta do Hudínje najlepša ulica, in novih hiš pred kapucinskim mostom itd. A venec vsem celjskim stavbam je „Narodni dom“ na jednom izmed najlepših prostorov v mestu.

In tako bi se tudi v mestu dalo res prijetno bivati. Ali! „Splošna tožba je, da je Celje predrago za to, da razven krasne okolice prebivavcem podaje prav malo. Neprijaznost naših mogotcev proti tujcem in zlasti drugonarodnikom, ako niso njihovega mišljenja, in večkrat v najnemilejši luči kazana surovost neke vrste mladičev, ki ne morejo prenašati druge besede kakor nemške,

in mnogokrat motijo nočni mir, nadalje ono gnusno bismarckovanje in v obče narodna zagrizenost celjskih mestnih očetov — to je nekaj vzrokov, zakaj se v Celje ne seli toliko ljudij, kakor bi lastniki — praznih stanovanj radi“ (prim. „Domovino“ 1895, 33), ter da Celje v tem oziru dandanašnji pač ni „mesto belo, niti lepo in veselo“. To so najbolj pokazali silno žalostni dogodki dné 9. in 10. vel. srpana tega leta, o priliki, ko so prišli češki visokošolci ogledat si na Slovenskem tudi celjsko mesto. Nahujskana druhal je napadala mirne češke goste in Slovence na najgrši in silovitejši način, kakor bi tu ne bilo nobene oblasti in nobenega osebnega varstva več. V zgodovini celjskega mesta je to sicer jako grd madež, a upati je, da ga polagoma izbriše za nas Slovence ugodnejši razvoj tega mesta. (Dalje.)

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

XIII. Manchesterski gospodarski liberalizem.

Marxov socijalizem je v svojem kritičkem delu zelo živo slikal neznosne delavske razmere. Krepko je pobijal načela manchesterskega (menčesterskega) liberalizma. Da se bomo lože umevali, recimo nekaj besedij o tem.

Prvi teoretik gospodarskega liberalizma je bil Adam Smith, ki je v svoji knjigi „Wealth of nations“ (s celim naslovom: „Preiskavanja o bogastvu narodov“) utemeljeval gospodarsko svobodo kot podlago vsemu gospodarstvu. Po njegovem bodi vsak človek v svojem gospodarskem delovanju popolnoma prost. Država ima samo to dolžnost, da brani njegovo osebno varnost in njegovo last. Vse, kar omejuje gospodarsko svobodo, se mora odstraniti. Zato

se mora osvoboditi zemljišče. Vsak naj sme delati s svojim posestvom, kar hoče: razdeliti je, zastaviti je za dolg, kakor mu drago. Tudi vsi zakoni, ki silijo rokodelce, da so združeni v cehih, ali trgovce, da se vežejo v zadrugah, morajo pasti. Vsak sme začeti kakršnekoli obrt hoče. Trgovina bodi neomejena. Zato naj se odpravi carina; svobodno naj se uvaža in izvaža blago, kamor komu kaže. S svojim denarjem lahko dela vsak po svoji volji. Posoja naj ga, na kakršne obresti more. Vsled tega ne sme biti nobenega zakona proti oderuštvi več. Lahko se pa tudi denar daje za raznovrstna podjetja ali sklepajo ž njim kakršnekoli pogodbe.

Liberalizem zagovarja torej posameznikovo popolno svobodo. Vse ljudi razdružuje in jih drobi med seboj. Trdi namreč, da v takih razmerah najbolj raste splošna bla-

Celje in okolica.

(Proste črtice. — Sestavil *Andrej Fékonja*.)

(Dalje.)

Celjske znamenitosti.

Slovenec si povsod, kamor pride, najrajši ogleda cerkve, veli neki naš pisatelj.¹⁾ Začnimo torej tudi mi s cerkvami.

„Bog v farnih cerkvah v Ljubljani se hvali v peterih.“²⁾ — No, Celjane vabi sicer samo jedna župna cerkev k Bogu, a poleg te v mestu še vabijo štiri podružne v nebo. Te cerkve so zanimive v zgradbenem, umetniškem in povestnem obziru. Opatijska in mestnožupna cerkev sv. Danijela je znamenita posebno po notranji opravi in po spominikih krščanskih in poganskih. Notranjščina cerkve je prostorna in veličastna, četudi se je v raznih dobah popačil prvotni čisti slog gotski; tudi zvonik popravljen in povišan v najnovejšem času, je sedaj vsemu mestu v primerno olepšavo. — Nemška cerkev Marijinega vnebovzeta se odlikuje sedaj po svojem zvoniku in prijetnem zvonilu. Ta cerkev nas spominja nekdanjih oo. minoritov, ki so početkom tega veka tu nehali; pozneje je bil samostan z delom cerkve predelan za c. kr. okrožno sodišče, ostala cerkev je pa ohranjena za ‚nemško‘ službo božjo. — Preko Savinje na gričku, kamor „po stopnjah trikrat trideset se romar trudi do višine“³⁾, stoji kapucinska cerkev sv. Cecilije s samostanom, katera je sicer preprosta, pa snažno opravljena, in ker nekoliko oddaljena od mestnega hrupa, jako pripravna za pobožno molitev; razven tega je od nje tudi lep razgled po mestu in daleč tje gori na južno Pohorje.

Na severnem kraju mesta sta tudi dve cerkvi: „Tih in miren je ta kraj“ — bil na starem dvojnem pokopališču. Sv. Duha cerkev, sedaj preprosta, je bila izprva bržčas bólniška ka-

pela; druga, cerkvica sv. Maksimilijana, je pa kaj lična in prijazna in dičen spomin na svetega mučenika celjskega rojaka in škofa lavreaškega. — Razven teh cerkev je v Celju še jedna, a v njej „ne služi meša se“; troha protestantov ima tudi svojo cerkvico, nekdanjo katoliško cerkvico sv. Andreja.

Od božjih hramov idimo k šola m. „Tu vir je učenosti . . .“¹⁾

Prvi in najvažnejši tak zavod je c. k. državna višja gimnazija. Poslopje, stoječe poleg mestnožupne cerkve na južni strani, je sicer neznatno ob sebi in sedanji šolski dobi celo neprimerno; vendar učni pripomočki, knjižnica, zbirka prirodnin in fizikalni kabinet so dobro oskrbljeni in lepo urejeni. Ali kako „tukaj se razvija slovenske slave kras“ — je znano. — V Šolski ulici pa so c. kr. državne nižje gimnazije ‚samostojni razredi‘; in to je „modric slovenskih hram“ — tako se govori . . . V Šolski ulici so tudi še druge celjske šole, namreč deželna meščanska šola za dečke in mestni ljudski šoli, deška in dekliška, vse nastanjene v takozvani „grofiji“, ki je sedaj svojina mestne občine, a tudi v vseh teh „oh, kranjske modrice, jokájte“!²⁾ — V Novi ulici blizu kolodvora je pa deška ljudska šola celjske okolice, in tam na Grabnu dekliška šola šolskih sester. In ta šola bod' pozdravljena! — V nekdanji glavni šoli na Cerkvenem trgu je sedaj nameščen lokalni muzej, ki je tudi vreden, da ga ogledamo.

Ta muzej ima dva oddelka: lapidarij v dvorišču, kjer je shranjenih mnogo kamenov spominikov, stebrovja, kipov itd., in pravi muzej v drugem nadstropju. V lapidariju je med ostalimi starinami spominik, ki nam svedoči za nekdanji MVNICIP. CELEI., da je imela

¹⁾ Fr. Skuhala.

²⁾ Fr. Prešeren.

³⁾ Schiller-Koseski.

¹⁾ Prim. A. Umek: Zvon sile.

²⁾ V. Vodnik.

Celeja rimsko državljanstvo, zatem moška glava z bikovimi rogovi, kakor ona v starinskih vratih, pa otroški sarkofag, najden pri Sv. Juriju, noriško-rimski vojak, tu v Voglájini izkopan, idr. V gornji dvorani pa so raznovrstne stvari: natlačene tice in kače v špiritu, okamenine rastlin in živalij, rudnine in serpentini, majolike, stari penezi, kamenene sekire, lončene posode, orodje in orožje iz bron, mozajiki, prstani in drugi nakit. Torej predmetov obilo za starinoslovca, povestničarja, prirodoznanca, obrtnika, zanimivosti za ženske in otroke.

Ker je baje „najprvi stan soldaški stan“¹⁾, zato je v Celju tudi hiša, v kateri „soldat živí vesel v en dan“, največja zgradba v celem mestu. Ta velika, že preje omenjena vojašnica je bila nekdanj last celjskih grofov, dolnji celjski grad nazvan; za sedanjí namen so ga pre naredili sredi minulega veka in so pri zidanju porabili opeko z gornjega grada celjskega. Tudi dolnji grad je bil obzidan in z rovi obdan in je imel tudi kapelico v sebi; to so pa vse pozneje podrlí in jarke zasuli.

Poleg tega starinskega poslopja se ponosno dviga drugo, povsem novo, v katerem se je 7. in 8. vel. srp. l. 1897. slavila slavnost. Národní dom, ta na rimljanskih razvalinah postavljena zgradba, je res vidljiv svedok slovenske marljivosti, dom národnega dela in ščedljivosti. V njem imajo sedaj svoj dom: Čitalnica, Celjska posojilnica, Južnoštajerska hranilnica in menda vsa národna društva slovenska v Celju o zborovanjih in slavnostih svojih. Da, tu

Pozdravljeni sinovi naše zemlje,
Bog živi brate vas od onkraj Sotle —
Vam vsem se Narodni odpira dom!²⁾

Med svetskimi javnimi poslopji so nadalje vredne spomina in ogleda hiše, v katerih so c. kr. in druga oblastva. Tam „v brambi se zakona trudi mojster in tovarš v obrest.“³⁾ Tako je na Cesarja Jožefa trgu, na severni strani, lepa dvonadstropna hiša z ličnimi

vratí in dvoglavim orlom. Tu notri je v drugem nadstropju sedež c. kr. okrajnega glavarstva, ki je po obsegu svojem največje v deželi in jedno izmed največjih v cesarstvu. Zato je pa tudi število politiških uradnikov precej veliko, in štirje komisarji, nekoliko namestniških koncipistov in konceptnih praktikantov ima dela dovolj, da morejo opravljati vsakdanje posle. V isti hiši se pri tleh na levo nahaja c. kr. davčni urad, „nervus rerum gerendarum“, parostroj celega državnega in uradniškega telesa.

Zatem je dalje v Rotovški ulici tik nemške cerkve na voglu poslopje, „kjer pravice moč budi“: ces. kr. okrožno sodišče ko prva istanca (do l. 1898) za celi mariborski okrog ali slovenski Štajer. Ta zgradba je bila nekdanj, kakor omenjeno, minoritski samostan, ki je pozneje prišel v zasebne roke in na posled v last mestni občini celjski. Pred okrožnim sodiščem se godé vse porotne sodbe. Na čelu mu je prezident z devetimi svetovavci, in pridejan mu je državni pravdnik s tremi ali štirimi namestniki.

Preko ulice, ravno nasproti nemški cerkvi, razlikuje se od drugih hiša s prostornim balkonom. V ti - le pa „zbor sedi gospóde žlahtne“¹⁾; zakaj to je mestna hiša, svetovalnica ali „rotovž“, kjer ima mestno starejšinstvo svoj urad. Italia farà da se; — a tudi Celje je avtonomna občina s svojim statutom. Mestni občini načeluje župan, kateremu je podrejen „urada predstojnik“ mestnega urada; in mestnih odbornikov je triindvajset. — V mestni hiši ima tudi svoje pisarne mestno-delegirano c. kr. okrajno sodišče za celjsko mesto in 19 kmetiških občin. Vodja tega sodišča je jeden deželnega sodišča svetovavec, in uradnike in pisarje mu dajejo od okrožnega sodišča.

Zadaj za nemško cerkvijo pa gleda velika, a vendar čim dalje tem — „manjša“ hiša na okenca z rešetkami. No po tem se pa lahko pozna, da tam notri „dom in svet je — štirih stén tišina“; tudi vredna, da se omenja . . .

¹⁾ Prešeren.

²⁾ Ant. Funtek.

³⁾ Schiller-Koseski.

¹⁾ Prešeren.

Omenjati nam je še hiše dobrodelnih zavodov. „Ljubi brata, dvigni ga, odpri mu vrata“¹⁾: v ubožnico za onemogle revne meščane, sicer skrito tam za sv. Elizabete kapelo pri župni cerkvi; zatem v vojaško bolnico ob Ljubljanski cesti; a posebno v javno Gizelino bólnico na severozapadnem kraju mesta, v kateri strežejo sestre milosrčnice. Zdravil pa jim podajeta dve lekarni na Velikem trgu; a zoper silo smrti, ni rastline v vrti.

Dobrodelna naprava je tudi seveda hranilnica mestne občine, katere poslopje pred železniškim kolodvorom nam je že znano. To hišo sta zgradila celjskemu mestu res da „Fleiss und Sparsamkeit“, — a kakor i po nekaterih drugih mestih naših (n. pr. še v isti beli Ljubljani) uprav trud in varčnost slovenskih kmetov in dekel.

No, sedaj pa sama po sebi „bliža se železna cesta“. Lična zgradba kolodvora stoji na vzvišenih tleh, katera so bili na mlakah in lužah Voglájine nasuli za kakih šest metrov visoko. Od tod lahko torej tudi iz Celja v druga mesta kakor tiček poletiš. Vendar sedaj ostanimo še tu ter počakajmo, da otvorijo tudi novo poštno poslopje, katero je uprav tu blizu. A kadar bode vse gotovo, tedaj pa, prijatelj,

bova pismo pisála,
v Ljubljano poslala . . .

A, kaj pa hiše: kazina, redút, koliseum, ž njimi teater . . . ?

Da, „teater“ pač imajo Celjani, kakor smo že slišali; a je „lakot tam, napuh, dolg čas“.²⁾ Tudi „kazino“ imajo naši meščani; no „kaj je, kaže nam ime“ . . . Kavarne in hôtele pa samo imenujmo: Cafè Mercur, Central, Europa, Hausbaum, Prater; Hôtel Erzherzog Johann, Krone, Ochs, Elefant, Löwe, Stadt Wien; pa še gostilne: Angel, Zvezda, Straus, Zamorec, Gradec idr. No, res lep imenik. A Slovencem, kateri imajo svojo Čitalnico, Sokola telovadca in pevsko društvo, je sedaj pač vse le Narodni dom. Da!

Gospóda častna! Še imamo dom!
Ponosno tu se lahko dvigne glas!³⁾

¹⁾ Fr. Levstik.

²⁾ Prešeren.

³⁾ Funtek.

No, pozabiti ne smemo dakako celjskih spominikov. Toda o teh zadoščaj le opazka, da imajo Celjani razven stare podobe Matere Božje na velikem trgu v novi dobi tudi kip cesarja Jožefa, na katerega so bili celo prekrstili isti nekdanji grajski trg . . .

V obrtnosti nima sicer Celje pokazati nič posebnega. Med ostalim so: Dve knjigotiskarni, starejša nekdanj J. E. Jeretina, zatem Joh. Rakuscha, a sedaj last zadruga „Celeja“, in novejša Društvena tiskarna D. Hribarja; vsaka izdaje list svoje stranke: ona „Deutsche Wacht“, ta pa „Domovino“. Nadalje pivovarna F. K. Mathesa; paromlin P. Majdiča, ki je pa zunaj mesta tam ob Hudinji, in več usnjarnic. Pa nekaj tvornic (fabrik), „da se upodobi spénjen'ga 'zvirka puh in hlap“¹⁾, kakor plinotvornica in državna fabrika za cink, najznatnejši.

Živa pak je trgovina. Nahajajo se v mestu vsakovrstni rokodelci in jako dobro urejene prodajalnice, kakršne so baje celó v večjih mestih redke; in menda bi se našel tudi kak Celjan, ki je „lani . . . starino še prodajal, nosil škatle, méril platno, trak na vatlé“²⁾, a „letos“ kupi si — ako še ne „grajščino“, pa vsaj svojo trgovino . . . In tudi „sejem je živ“ . . .

Dalo bi se v obrtnosti in v trgovini storiti še mnogo, da se okrepi slovenski živelj. Okoličani so Slovenci, ki bodo radi naročali in kupovali pri postrežljivih domačih ljudeh. Le poguma treba in ne bati se truda!

Promet najbolje pospešujeta južna železnica in Savinja. Ceste so na vse strani dobre in z vsemi večjimi kraji je mesto v dotiki po vsakdanji poštni zvezi. Slové pa itak savinjske kopeli, ki privabljajo vsako leto mnogo tujcev; pa promenade v „zvezdi“, — in kaj še vse, „ne vedel bi rogač“.

Al' kje je dobro vino, klobas mesenih duh,
kje najbolj hladno pivo — vé vsaki postopuh³⁾.)

A „zidovje je mrtvo, narava živa“; zato
Adijo, mestne sence!

¹⁾ Vodnik.

²⁾ Prešeren.

³⁾ Umek l. c.

III. Okolica celjska.

Za mano ostani, o mesto!
Z veselo te dušo pustim;
čez travnik, čez polje in cesto,
od griča do griča hitim.

Fr. Levstik.

„Pozdrav vam, zelene nižine in višine,
rajski venec mesta mnogošumnega!

I ti, bistra, srebrista Savinja, bodi zdrava
srcu mojemu!“

Kakor stoji — recimo z nam že znano
prisposodbo — lipa „sredi vasi, kjer križem
s pota pot drži“: tako tudi Celje stoji rekel
bi nekako v sredotočju štirih dolinskih jarkov
in na razvodju štirih glavnih cest, gredočih
na vse štiri strani sveta. Na zapad gre dr-
žavna cesta po Savinjski dolini proti Žalcu,
in na sever ista vélika cesta po Hudínskem
polju proti Vojniku; na vzhod pa okrajna
cesta vodi skoz Voglájinski dol v Št. Jurij,
in na jug še druga cesta okrajna skoz Sa-
vinjsko prodolje na Laško. A tudi je „po
polju steza uglajena.“¹⁾

Razven glavnih, vélike in okrajne ceste,
je namreč vsa celjska okolica s poti in ste-
zami križem in križem preprežena kakor
prepletena z veliko mrežo. Zemlja je po-
vsodi trda, poti in steze dobro uglajene;
mnogo na samem stoječih hiš, pristav in
drugih poslopij, katere vse spajajo vsaj
manjše steze in kolovozi med seboj: vse to
vabi človeka, da prehaja na razne strani,
šetajoč kakor ga volja, med beložoltimi nji-
vami in pisanimi travniki, po senčnatih dra-
gah in zelenih gajih, skoz vinske gorice in
sadne vrtove, „v zelen-prodole, il na modre
gore“. In kar je pri tem še posebno ugodno,
je to, da nam ne treba baš istim potem
zopet nazaj, ampak malone vsekdar in po-
vsod najdemo pota drugod ter moremo kre-
niti, kamor nam ljubo, in se vrniti, koder
nam drago. In reš, kedar

studenec in reka se taja,
vsa rast iz zemljice hiti:
i tukaj i tam se sprehaja
družina veselih ljudi.²⁾

¹⁾ Nar. pesem.

²⁾ Levstik.

Za šetanje jako prijetna je seveda zlasti
ravnina, in to posebno za ljudi slabiče, pa
za ženske in otroke. „Po pisanem polju, kjer
rož'ce cvetó“ in „po logu zelenem, kjer
ptički pojó“¹⁾: ob Savinji, v mestnem parku
in skoz dolnje-savinjsko prodolje, pa po
Téharski cesti, preko Hudínskega polja ter
po véliki cesti proti severu in na zapad hodiš
širok prostorne Savinjske doline. Kdor pa
ima dobre noge in zdrave prsi, pa se na-
poti i dalje i više v „zeleno planino in belo
goró“; ali kogar v občé „na goro, na strme
vrhé, tje kliče in miče in vabi srcé“: evo ti
griča Svetega Jožefa in Starega grada, in
Nikolajskega hriba in gore Lisce, pa dalje
zračnih vrhov Pečevnika in Tolsta, ali celó
Marije Svétine in Gore Oljke idr. Vsakdo
nahaja po bližnji in daljnji okolici celjski
dobre in primerne prilike, da more družiti
prijetno s koristnim in zlasti z višin uži-
vati poleg mnogih zanimivostij objednem
krasen, prekrasen razgled — umeva se, da
ob lepem vremenu in v jasnem zraku. Z
raznih stališč je prizor seveda različen, ven-
dar vselej diven, vzvišen, veličasten. — Tu
ni mogoče omenjati vsakega torišča niti na-
risati slednjega zabavišča, temveč omenjamo
le nekatere navadnejše in bolj znane točke
s kratkim načrtom razglednim, a malo po-
gledamo tudi tje, kjer

zunaj mestnih zidov so cvetoči vrti,
dan na dan veselju, rádosti odprti;
pod drevesno senco mize so zelene,
vsedajo za mize se možjé in žene.

(Fr. Cegnar.)

P a r k.

Oj vrtec krasán . . .

Mestu v neposrednji bližini, ob desnem
savinjskem bregu, je prirejeno malo, a lepo
šetališče, perivoj ali p a r k.

Tu sem i domači meščani i tuji gosti
radi zahajajo, da se „na majhni trati sredi
rož“ izprehodijo, odpočijejo in užijejo sve-
žega zraka, ki dohaja z bližnjih hribov, iz
zelenih gozdov in od rastlinja v vrtu samem.

Pa tudi prijeten je ta nasad in se vsako
leto vse bolj popolnjuje in olepšava. Po gre-

¹⁾ Slomšek.

dah raste dovolj raznih in krasnih cvetic v pisanih barvah, od rane pomladi do pozne jeseni, in se izkušajo „cvetke dišeče, bele, rumene, plave, rudeče.“ In vedno bujneje in gosteje se razvija grmovje malone v vseh vrstah rastlin, katere morejo v tukajšnjem podnebjju prezimovati pod milim nebom.

Samo škoda, da povodenj skoro vsako leto park poplavi ter nasade izvečine poškoduje in grede mnogo razdere in grdo pomandra. No pa

Da se le pomlad bo ponovila,
meni bo novo cvetje rodila.¹⁾

Ob Savinji.

Vali igrajo . . .

Na gornjem koncu mestnega parka nahajamo dvojje kopalnišče. Prvo je odločeno za ženske, s stanicami, iz katerih lahko gredó tudi na prosto v reko; drugo, a malo dalje gori in bolj v senci, je namenjeno za moške in pripravljeno za kopanje samo v tekoči vodi. Obe kopalnici sta last I. Hausbauma. In tudi nasproti dolnji kopalnici, t. j. ob Savinje levem bregu, vidimo naprave kopalniške, posebe I. Pallosa žensko kopalnico s stanicami.

Te savinjske kopeli so znamenita posebnost za Celje, ker so najcenejše, prijetne, pa tudi zdravilne, ki tudi uprav zato privabljajo mnogo tujcev, ne baš v malo korist in zabavo meščanom. Voda se segreje do 20° in celo 24° R., in to razven od solnčnih žarkov tudi od toplih vrelcev, ki izvirajo uprav v strugi sami. Tako je Savinja tudi Celjanom veselje in ponos. Ves dan se hodijo i domačini i tujci hladit od poletne vročine; zvečer pak zlasti vidiš v reki glavo pri glavi tako, da se more reči:

„Pol Celja leží v vodi.“

Ako si o poletni vročini ohladil si v srebropenečih valovih Savinje soparno telo, lahko si, ako hočeš, takoj namočiš še suho grlo. Nad kopalniščem za moške imaš namreč v gozdu hišo, tako zvani „Waldhaus“, K. Mathesa pivnico.

Ne stoji tu sicer „lipica“, a vendar je „hladna senčica“, „pa v senci miza ká-

¹⁾ Cegnar.

mena“, in izprehajavec tu „v senco se skrije, ko solnce gorkó po logu zasije nad bistro vodó.“ A telesni užitek mu še tudi duševno oslaja prekrasni pogled skoz zeleno vejevje tje preko reke bliščeče na prosto pisano polje, kjer „se šopiri cvetna livada.“ Nad nami in okolo nas pa

solnce čez hribček gre,
ptičice žvrgolé.¹⁾

Ako ti pak, šetajočemu po mestnem parku in gori ob Savinji, bolj diši — sladko vince, ki „izpod pečevja 'zvira“, tedaj pa še pojdi nekaj minut od pivnice naprej po kolovozu, in tam najdeš „dolin'co cvetočo, v dolin'ci studenček“, namreč takozvani „lepi studenček.“

To je neki kamenit spominik (gim. profesor J. G. Seidla), stoječ kraj pota, a skoz kamen teče iz hriba umetno naravnán vrellec čiste studenčnice, torej uprav „studenček pod skalo“; ob studencu pak so nameščene klopi za ugoden počitek.

Torej, studenček lepi, tudi jaz

pri tebi počijem,
se dobro hladim,
se vode napijem . . .²⁾

Dolnje Savinjsko prodolje.

„Po sredi je dolinica . . .“

Vrnivši se k savinjskemu mostu ter po Laški cesti ob Savinji navzdol pridemo skoz tesno ulico na Bregu. Dospevši do zadnje hiše — pa glej krasne kotline in divnih prizorov v nji in okolo nje!

Z Voglájino združena Savinja šumi pod Starim gradom naprej proti jugu; ob desnem obrežju se vleče vozna cesta po polju, a na levi strani drdrajo dolgi železni vozovi po vzvišeni progi čez travnik za goro. Zeleni, z ličnimi hišami okrašeni holmci, vzdigujoči se više in više do gozdnatih hribov, nam sicer zapirajo daljnji pogled: no tu pred nami čuj in glej, kako

na strme gore obrez voda bije,
med kam'njem se nekdanjih zidov vije;
in zgoraj tik oblakov je razsip.³⁾

Posebno napravo pa imamo tukaj — kopalnišče „Diane.“ (Dalje.)

¹⁾ M. Vilhar. — ²⁾ Obalo. — ³⁾ I. Arlič.

Celje in okolica.

(Proste črtice. — Sestavil *Andrej Fékonja.*)

(Dalje.)

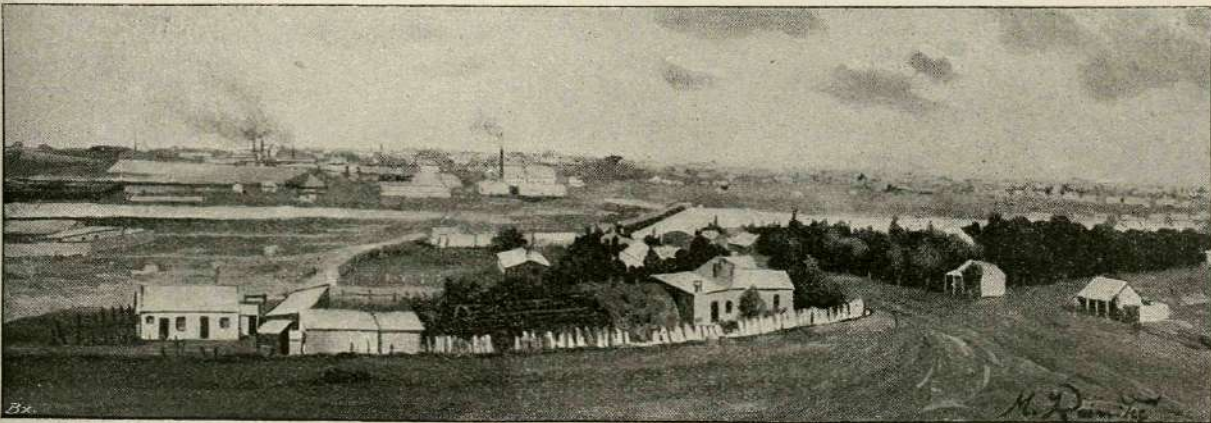
Kopališče „Diana“ je last kopališke zadruge „Diane“, na katere čelu so nekateri celjski po izbor Slovenci. Zgradba sama je lična in lepa; ima 27 prostornih kabin, opravljenih takim napravam primerno. Voda Savinje pred kopališčem je globoka 2 do 4 m, pa čista kakor kristal. — No, tedaj pa le:

Kdo s' upa, bodi oproda ali knez,
v krnico potopiti se? ...')

Nadaljujoč po cesti naprej proti Laškemu dospemo v četrť ure do gostilne, stoječe desno nad okrajno cesto, navadno nazvane pri „Grenadirju“, pravo I. Jezerniku, kateri baje „toči najboljšo vinsko kapljico“. No, ker baš „po leti vroče je“, zato

hladí nas grozdja kri,
in vinček nam prav dobro st'ri.'

Zopet četrť ure od todi mimo kamenoloma na desni smo v soteski ob strmi k

Zlati rudnik pri Johannesburgu v Transvaalu.

reki napuščeni gori Vipoti; in še kratko četrť, pa stojimo na mestu, kjer „ob skali na bregu se voda pení“. To je namreč skala moleča visoko nad Savinjo, obrastla s travo in grmovjem, ločena od ostalega hriba, od katerega jo je osamila cesta tu skoz presekana ter okoli nje se vijoča. Celjski Nemci imenujejo to skalo „Jungfernsprung“ ter pravijo, da bi to bila savinjska — Loreley.

To bil je skok čez skalni rob
tja dol v Savine mokri grob! ...?)

Od glavne doline se cepi mnogotero stranskih dolinic in dolov in to z dokaj

ljubko podobo, rekel bi skoro do bogatega značaja planinskega. Pa tako nahajamo todi marsikatero mično okolico i na tej i na oni strani Savinje.

Pri omenjenem „Grenadirju“ drži prek Savinje lesen most za pešce.

Krenemo li tukaj na levi breg reke, lahko se vrnemo tam ob vodi pod Starim gradom v mesto nazaj, ali pa se pod železniškim nasipom po malem ovinku napotimo gori za Gradom k razvalinam. Ali se pa niže pod tretjim prehodom pod železnico pri mlinu povspnemo na nekoliko strmi 722 m visoki Pečevnik, od koder moremo, prekoračivši

¹⁾ Schiller-Koseski.

²⁾ Aškerc.

„Dom in svet“ 1899, št. 23.

¹⁾ Ripšl.

sedlo debelega Tolsta 838 *m* nad morjem, ob južni rti dalje po gorskem hrbtu v kakih treh urah dospeti do cerkve Matere Božje v Svétini.

Pot po teh hribih je kaj lepa in mikavna in samo od kraja na vrh in tu in tam nekoliko utrudljiva; vendar mi sedaj ne poudemo tje. Zakaj z vrhov, ki so zarastli z gozdnim drevjem, nimamo tako lahkega razgleda; sicer pa tudi le

po gorskih višavah srne nožica
od kope do kope se prosto pnè.¹⁾

Ako pa krenemo nasproti savinjskemu mostiču za „Grenadirjem“ z okrajne ceste na desno po kolovozu, dospemo takoj v nizko, romantično drago, kjer se skoro nehoté spominjamo narodnih bajk o vilah, škratljih in drugih gozdnih duhovih. Pot gre zatem polagoma na vrh, in zopet navzdol skozi okolico Košnico, ter levo stranéč naposled po dolu nazaj na Laško cesto pri omenjeni skali. In zopet

čudno v meni gane se srcé.²⁾

Da, to je planinski svet. „Amfiteatralno se vzdigujejo gora za goro, prerezane z mičnimi dolinami. Posamezne kmetije in hišice krasijo planoto in holmce. Radostno počiva oko na zelenih livadah; bistri studenci žuboré z gor, in planinsko dete bistra Savinja hiti po mnogih ovinkih sorodnici svoji in posestrimi sinji Savi veselo naproti“³⁾:

Naprej do dežele, kjer Sava bobni,
med brate, med sestre, med naše ljudi.⁴⁾

Sv. Jožefa grič.

Stoji jedno brdo,
na njem crkva slavská . . .

Jeden najljubših potov v bližnji okolici Celja je tje na grič in k cerkvi Sv. Jožefa na vzhodni strani mesta, kakih 60 *m* višine.

Po téharski cesti severno od kolodvora pod železnico preko Voglájine krenemo na

desno k Zimovemu mlinu. Tu se popnemo gor po stopnicah na „Kalvarijo“ in gremo mimo zidanih kapelic in kamenenih križev in še dalje med smrekovim gozdičem — šetajoč male pol ure —, pa smo pred našim svetiščem.

Dviguje se v nebó
oj božji hram takó prostran
in pa krasán takó!

V lepem soglasju s tem svetiščem, hramom božjim, je pa tudi pogled po stvarnici, božji narodi, posebno tje proti zapadu. Grič sam je nasajen ponajveč z duhtečim smrečjem, po katerem se vijejo na vse strani prilični poti in steze; in na vseh primernih krajih so napravljene klopi, bodisi za počitek, bodisi zaradi pripravnega razgledovanja.

Glej ta dolinski svet!

V dnu zad stojé snežnikov velikani;
poljá, ki spred se sprósti, lepotije
ti kaže — — grad na levi strani;
na desni griček se za gričem krije.¹⁾

Pred seboj imaš najpreje celjsko mesto, kako se širi na vse strani, poln živahnosti in marljivega gibanja. A dalje od mesta

pred mano se steza moj ljubljeni svet,
vsa lepa dolina, ki kraju je cvet.²⁾

Po celi dolini se vrsti ob svetli Savinji kakor tudi ob véliki cesti in železniški progi, na levi in desni hiša za hišo, pristava za pristavo, vas za vasjo; med temi Petróvče, trg Žalec, Gotóvlje, Sv. Peter, pa Pólzela, trg Bráslovče, Gomilsko itd. In izmed ljudskih poslopij štrli tu in tam beli zvonik kakor labódov vrat nad temnozelenim jezerom, kar dražestno okrašuje lepo okolico.

In dolino brez prilike krasno obdaje „iz bliž, iz delj, visók obroč“: na severni strani prijazno podbrdje kakor „glednják, ovinkov bolj in bolj širokih, dviguje kvišku v sinji zrak“³⁾, sred njega divna Gora Oljka; ob jugu stojé kakor mejniki kopičaste celjske gore kakor velike plasti o senjski ali otavski košnji; v zapadu pa spredaj poprek je zeleno Dobrovlje, in za njim Solčavske planine „visoko v sinje nebo molé snežene vrhove“.

¹⁾ Cegnar.

²⁾ Toman.

³⁾ „Novice“ 1864, 9.

⁴⁾ Vilhar.

¹⁾ Fr. Prešern.

²⁾ M. Vilhar.

³⁾ Schiller-Koseski.

Zlasti v jutru, dokler imamo solnce še za seboj, tedaj je ta prizor nepopisljivo krasen.

Oj to se v travi jasno bliska,
po jarkih vse svitló, zlató,
stotísoč tam trobentic piska
glasán pozdrav domú v nebó.¹⁾

Pa tudi na večer, kadar „solnce rumeno goro zeleno zadnjič poljubilo je“, je čarobno barvano nebo na obzorju: „Zlaté se snežníkov višine, ki žar'k jih je zadnji objel.“

— Res

okó se raja ne nagleda,
v veselju srce se topí. . .²⁾

Vrnemo se v mesto lahko ob južni strani, mimo dolnje pivnice pa po brvi čez Voglájino in pod železniškim savinjskim mostom. Pri omenjeni gostilni, imenovani „Felsenkeller“, pač „v tihem dolu in pri skali“ ni sicer ne cvetne livade, ne reke bliščeče, a je vendar dokaj prijetno „v senci pri kamniti mizi“, in je tudi za večje družbe in zborovanja na voljo prostoren salon.

Ali: „Če mika v zeleni te gozdek zletet“ — pa uprav za Sv. Jožefom razprostira se senčen bukov gaj, takoimenovani „Márovškov gozd“, kamor vodi pot naravnost od „skalne kleti“ po kolovozu naprej.

Življenja valovje tam zunaj hrumi,
tu vlada pa mir in tihota,
tam zunaj vrvenje, drvenje ljudi,
tu notri je sveta samota. . .³⁾

Téharska stran.

Po polju bela cesta gre . . .

Zadaj za Sv. Jožefom, iz Márovškega gozda, dospemo ali na levo po kolovozu, ali pa nadaljujoč čez travnik in med njivami po pešpotu na téharsko cesto. No, primerneje semkaj je naravnost iz mesta, uprav kakor smo se že preje napotili k Sv. Jožefu.

Cesta na Téharje je sicer včasih prašna, vendar prilična tudi za izprehod o vročem poletju, ker ima razven Laške ceste najpreje senco za Sv. Jožefom in ondotnjim

¹⁾ Gregorčič.

²⁾ Schiller-Slomšek.

³⁾ Gregorčič.

gozdom. Od „Zelenega travnika“, ki je še prav blizu mesta in tudi bolj gosposka gostilna, nahajamo ob tej cesti ko „znamenitost“ še tri druge hiše „s smreko známjane“, namreč: pri „Rožnem holmcu“, pri „Lipi“ in pri „Kámení mizi“. Te so sicer neznantne po zunanji podobi in tudi znotraj brez kakega udobstva, vendar povsod v njih „poslužni duh“ goste

k rumeni mizi posadí,
dovolj' dá vina in jedí.¹⁾

Pa tudi tvornico za berso in kis imamo uprav tukaj ob potu.

Kdo bi zmirom vince pil?! . . .

Kake pol ure hoda iz Celja proti Téharjem pa stoji na desni strani okrajne ceste posebni grič, ki „drugim ni enak²⁾“:

To je nagroben grič —

celjsko mestno pokopališče — „mit seinen schönen Denkmälern inmitten eines herrlichen Blumenflores“. Tam-le torej, v kraju Čret zvanem, a v téharski fari so si izbrali naposled nemški Celjani „tisto tiho domovanje, kjer mnogi spé nevzdravno spanje“. — „Hier ruhet Neid, Verfolgung, Klage. . .“ veli baje nadpis nad vrati; in „eine stille, friedsame Gesellschaft wartet unter Epheugrün auf den Posaunenruf des Engels am letzten der Tage“. (M. Knittl. Cilli, 1890. 93). Da!

Tiha zemlja ga ne dramí,
strasti ne bučí vihar . . .
bratoljubje vlada v jami.³⁾

Téharje — kamor nas naposled dovede cesta prek železnice — so čedna vas z dvema cerkvama, sv. Martina župno, majhno, in večjo podružno sv. Štefana na ledini. Vas stoji na vzvišenem obronku in ima tudi dve gosposki hiši. Nekdaj pa so bili vsi Téharčani plemiči, „požlahtnjeni“ od celjskega grofa, ali Friderika II. ali Ulrika II. in to baje ob neki tragikomični pustolovini. „Tako kaže bar poviest.“⁴⁾ „Modra kri po žilah naj jim teče“ . . .

¹⁾ Nar. pesem.

²⁾ Gregorčič.

³⁾ Cegnar.

⁴⁾ St. Vraz.

Više Téharij se dviga še jedna cerkev podružnica, sv. Ane na Vrlih, 352 m, kamor je tudi vredno da stopimo ter si od onod ogledamo Savinjsko dolino z okolico vójniško, pa i del voglájinskega dola in so-sednje griče ob jugu. Ali, ako se komu ne ljubi za četrť ure na vrh, tedaj pa vsaj

zvonove čuj ubrane,
kakó pojó čez plan.¹⁾

V Téharjah se cesta deli; t. j. glavna gre naravnost naprej v Št. Jurij itd., stranska pak levo na Pónikvo i. dr. Idoč po okrajni cesti dospemo za četrť ure najpreje v Štore, železniško postajo, kjer si tudi lahko ogledamo rudnik in železarno. Prijazni šentjurijski trg, od Celja kaki dve in pol uri hoda oddaljen, stoji v kaj romantičnem položaju levo ob bregu, a podnožje mu je v dolu železniška postaja istega imena. Dolinica, po kateri teče Savinje pritok Voglájina, je prav mična, polna premen v prirodi in z jako lepimi predmeti.

Namesto po prašni cesti lahko gremo tudi po samem zelenem dolu. Pred Téharji še v dolini krenemo pri mostu na desno in ob levem bregu Voglájine vodi nas pot nekolikokrat malo navzgor in navzdol po ozkih in gričnatih okolicah ob njivah, travnikih in gozdih. Ta pot je kaj ljubka in prijetna:

Med travo se bistri potok razliva
navdolj po svitem kremenu,
v grmiču zraven prepeva
na vejici slavec.²⁾

Stari grad.

Z vrhnje srede
skale blede
stari Grad je rob.

Vrnimo se k Celju nazaj.

Na jugovzhodni strani celjskega mesta, ob levem bregu Savinje strmí v nebo ne visok, gozdnat hrib, vrh katerega se nahajajo veličanske razvaline nekdanjega stolnega grada pokneženih celjskih grofov, v obče imenovan Stari grad.

¹⁾ A. Funtek.

²⁾ Levstik.

Domači šetavci in tuji potniki radi ho-dijo na ta hrib ogledovat si ostankov nekdanje junaške slave, pa tudi radovat se o lepoti prekrasne okolice. Za doljno pivnico zavijemo na desno po stezi gor v gozd ter po nekoliko ovinkih dospemo za četrť ure do voznega pota na vrhu.

Že tu se nam nudi prekrasen razgled! Pod nami mesto, a na sever in na zapad divna ravnina, obrobljena na levi z visokimi hribi, na desni s prijaznimi holmi; daleč v zapadu pak sinji, bleščeči se gorski vrhovi. Gredoč dalje mimo vinograda pridemo skoz mal klanec do dveh, treh kmetiških hiš in pa do kmeta, ki je bil preje lastnik razvaline, ter v dobri pol uri počasnega hoda iz mesta stojimo prav pred vohom v razvalino, v sam Stari grad.

Vstopimo skoz tesno vrzel; in sedaj imamo kaj, da vidimo in gledamo.

Je to, popotnik vpraša, slavno Celje?
Je tamo strah domače bil dežele?
Je to zidovje kneza Urha dom,
ki sta raznesla ga vihar in grom?
Globoke vidiš tu ozidja ječe,
tam za oklepe kraj, za sul'ce, meče;
planjava tu za igro in za boj,
razpad še zdaj namen pokaže svoj.
In bršljen, ki sè sto rokam' objemlje
zidovje do vršín 'z osrčja zemlje.
Železnih vrat, kjer zápah je rožljaj,
stoletnih časov var'h rujav,
tam lesa škriplje zdaj namesto vrat,
trohljiva var'hinja za stari grad. —
To Celjskih knezov slavnih je gradišče,
junakov Celjskih b'lo nekđaj shodišče.¹⁾

„O časi, o minljivost človeških stvarij! Veličavno poslopje je razpadlo; podrtó je debelo ozidje, in na večno zidanih stolpov le še eden stoji. Zginili so krasni hramovi, podrté prelepe sobe, v kterih so kralji snubili. Sem ter tje, nad in pod zemljo leži raztreseno debelo in drobno kamenje, kot orjaške kosti nekega davno strohnelega velikana; ostanke pa zarašča razno rastlinje. Tam pa tam molé kvišku razpokle stene, po kterih se vspenjajo in ktere objemajo stotere roke tamnozelenega bršljana. Kje je bo-

¹⁾ J. G. Seidl — I. Arlič.

jišče, kje dvorišče? Kje orožja junaškega šum? Kje je shodišče hrabrih vitezov, kje turjališče pogumnih oprod? Na bojišču in dvorišču raste trava in obilo grmovje; shodišče in turjališče pokriva stoletni mah. Kje je neki dvorana knezova, kje okinčana izba zale kneginje? Dvorana in izba ste se razrušili, in kot gradjan in gradjanka bivata sedaj čuk in pa sova. Tiho kot na grobju je vse okoli; skoz line podrtin pihajo mrzli vetrovi, in nad zapuščeno gradino se vlačijo oblaki kot plahi duhovi, ki žalujejo za minulo veličavo, za nekdanje lepe dni, ki so bili, pa ne pridejo več!¹⁾

„Do najnovejših dni (tako je pisal sicer že pred 40 leti dr. Jožef Šubic l. c.) potniki pa tukaj niso drugega imeli ko ravno popisane razvaline in krasni pogled v spodnjo dolino; za okrepčanje utrujenih ali žejnih ljudij ni bilo nič kaj poskrbljeno. Kar si je domislil vrli meščan gosp. Č. (Čampa) blizu teh podrtin majhno okrepčališče (restauracija) osnovati, da bi obiskovalci starega grada, ko so nagledali se zanimivih stvari, ter odpočivajo, tudi kaj dobivali, kar bi njih upehane ude okrepilo in poživilo. Po dovoljenju tedaj slavnih štajerskih stališev, katerih lastnina je zdaj staroceljski grad, osnoval je gosp. Č. napravo, po kateri obiskovalci te višave tudi za životne potrebe kaj ugodnega dobiti morejo.

Kjer ste tedaj nekdam orožnica in prostorno bojišče bile in železni vitezi bojevali se ali jahali okoli, stojé zdaj pohlevne lesene mize in klopi, prihajajo mirni potniki in vesele družbice, pa se krepčujejo z olom ali vinom in kruhom, s kavo itd.; in kjer nekdam razlegal se je glas trobent in orožja šum, zdaj doni zvonjenje bokalov in odmevajo se ubranega petja mili glasovi. Tako je: Časi preminjajo se, in mi se preminjamo ž njimi!“

V grobu telesa grudi trohnoba,
v večnost neskončno duša se dviga;
novo življenje klije iz groba,
novo življenje večnost užiga.¹⁾

¹⁾ Fr. Cegnar.

Nikolajski hrib.

Cerkvica vrh goré!

Staremu gradu nasproti, na južni strani mesta se vzdiguje nad Savinje desnim obrežjem podolgat, poobgozden hrib s prijazno cerkvico na vrhu: tudi že imenovani Nikolajski, ali kakor navadno pravijo, Šmiklavški hrib.

S savinjskega mosta pri kapucinskih stopnicah na desno ob hiši skoz klanec pa mimo „Kapunovega grada“ nas vodi takoj vozni pot v jasne višine. Ob vsakem koraku se nam širi obzor po mični okolici proti severu in nazaj proti vzhodu, dokler nas ne sprejme zeleni gozd, ki nam nekoliko zakrije daljni razgled. A ne dolgo; samo da smo pri lesenem križu ob razpotju, pa krenemo na levo ter kmalu stojimo vrh hriba pri viničarski hiši. Od tod še nekoliko korakov naprej, pa smo pred cerkvijo Sv. Nikolaja, po kateri je dobil tudi hrib svoje ime.

Razgled s tega, na severni strani z gozdnim drevjem pokritega, ob jugu pa z vinsko trto nasajenega hriba je še lepši in veličastnejši, nego s Starega grada.

Z višave zelene je cerkvica bela
prijazno v dolinski odsevala cvet¹⁾:

proti severu na ravno pod nami ležeče mesto in šireče se s čednimi vasmí, nastanjeno Hudinjsko polje tje gori do Vójnika, na jug pa v mično od zelenega hribovja okoli obdano kotlino. Akotudi nas razvaline celjskega gradu spominjajo zemeljske minljivosti, vendar nam zopet rmeno solnce in modro nebo nad nami in krasna природа okoli nas razpodi žalobne misli. Prijazna okolica: močone gore in mični doli, globoko in živahno mestece in mnogo mirnih vasij s tisoči marljivih prebivavcev, — vse to nas navdaje z novim življenjem.

In iz visoke line
se lepo zvon glasí.²⁾

Gora Lisca.

Na strmo višavo
na goro jaz grem,
pogledat v daljavo . . .

Vrnimo se k omenjenemu križu ob potu, pa se napatimo više proti zapadu, kjer „stoji

¹⁾ Gregorčič. — ²⁾ Slomšek.

mi stoji gora, dolga in visoka“. To je namreč Nikolajskemu hribu sosednja gora Liscica.

Med nekaterimi lepo ležečimi vinogradi se vspenjamo više in više, kjer zopet „na gorici rase vinska trta“ in pa „češnja vsa bela na griču stoji, gleda na breskvo, ki v vrtu cveti“.¹⁾ Za dobro uro počasnega hoda, nekoliko navkreber, pa smo na vrhu: Tu sicer „cerkev ne stoji, ne miren samostan, k molitvi romarskih ljudi ne vabi zvon glasán; in križ ne kamnat ne lesén ne dviga se navpik, prosilcem milosti noben tam ne delí svetnik“.²⁾ A tu

na vrhu zelene goré
tri lipé ponosne stojé³⁾;

in pod lipo prosta sicer a kaj ljubka klopica, takozvani „Anin sedež“. Tukaj je bil namreč znani nam Eduard Jeretin postavil svoji ženi Ani v čast ono leseno klop z omenjenim napisom, oni isti Jeretin, ki je tudi pri svojem vinogradu uprav tu blizu, na južnem obronku Liškega vrha, „tako rad zbiral vesele ljudi okolo sebe, veselega Slovenca.“⁴⁾ Pa prav s tega-le vrha, od Aninega sedeža, imamo najdivnejši prizor in obzor najveličastnejši po celjski okolici, po Savinjski dolini in daleč po širnem obzorju:

S čuti presladkimi srce navdá
zali razgled na gore in v doline,
ktere prečudna bliščoba prešine.⁵⁾

Mnogoštevilne pristave in čedne vasi, bliščeči potoki in bele stezice, temni gozdovi in prisojne gorice, in

polje žitno, rodovitno
se v oči mi lesketá;
vidi pridnost se očitno
kmetovalca marnega.⁶⁾

¹⁾ Val. Orožen.

²⁾ Gregorčič.

³⁾ Gregorčič.

⁴⁾ „Domovina“ 1895, 2.

⁵⁾ Ant. Umek.

⁶⁾ Mat. Valjavec.

In dalje „tje pogledaj na višave“: Tam ob severu se razteza v dolgi črti mogočno Pohorje tje do Konjiške Gore, in ondi na vzhodu stojita košati Boč in rogata Donatska ali Rogatška gora; nazaj proti zapadu se dviga visoki Plešivec ali gora Sv. Uršule, in dalje tam čisto v zapadu se blišče prestirme Solčavske planine in „njih zastarani beli led“; a na jugu prav blizu pred nami stojé kopice Celjskih gôr, med njimi šilasti Gozdnik, dolgohrbtni Malič in grbava Vípota; da

hrib za hribom se dviguje,
gora gleda čez goró;
božjo moč mi oznanjuje,
vse, kar vidi krog okó.¹⁾

Vendar se oko ne nagleda, srce se ne nasiti prekrasnega prizora.

Nazaj vodi več potov in stez med vinogradi doli v mestni park. Ako se pa ne bojimo še malo truda — no saj smo si vendar že tudi počili — idemo z vrha Liscice dalje nekoliko na jugozapad ob robu, pa dospemo v Kóšnico ter po idilsko-romantični dolinici k oni že znani nam skali na Laško cesto. Ali pa nadaljujemo zgoraj naravnost proti zapadu po Liscici navzdol in zatem na severno stran v dolino pod goro in pokraj Savinje mimo „lepega studenčka“ in pivnice v park, — ako nismo že prek Levškega mosta niže Petróvč prestopili na levi breg reke in tamkaj med travniki in njivami, ali pa po véliki cesti jo mahnili v mesto.

In tako smo torej zopet v ravnini, v dolini, kjer

po solnčnih livadah brenči bečela
od rože do rože, s cveta na cvet.²⁾

In za njo pojdimo sedaj še mi.

(Konec.)

¹⁾ Mat. Valjavec.

²⁾ Fr. Cegnar.

Celje in okolica.

(Proste črtice. — Sestavil *Andrej Fékonja*.)

(Konec.)

IV. Savinjsko-Hudínjsko polje.

... trate s cvetjem nasajene,
ob mestu ravno polje...

„Gore, hribi in griči dajejo kraju podobo, različnost, lepoto in oziroma na porabo les, pašo, rudo, premog, vino. Ravene pa in doline, ako imajo zadosta prsti, so najbolj pripravne za žitna polja in rodovitne travnike; njihova zemljepisna podoba pa je jednolična, dasi so polne šumečega klasja in dišečih cvetlic.“ (Slov. Štajer. I. 46).

No prav zato je pa nam prijetna tudi naša ravan pri Celju; ob veliki cesti tje na zapad Savinjska dolina in proti severu Hudínjsko polje.

Narave pomladanske krasno cvetje,
z rumenim klasjem obloženo polje,
v zelenih logih trum krilatih petje,
na pašnikih pastirji dobre volje.¹⁾

Rodovitne njive žitnega polja in livade zelenih travnikov obdajajo posamezne hiše in pristave, skupna sela in vasi po celi dolini in ravnini. Pa dobri poti nas vodijo sredi in skozi po njih na okoli in v krogu med Savinjo in Hudínjo. V Savinjski dolini, kamor gremo iz mesta po cesti mimo plinotvornice, imamo takoj ob desnici bližnje vasi Lavo, Ložnico, Bábino in nekaj v stran Melog; a tam na levici naprej vas Levec, Drešínjo ves in Petróvče pred Žalcem. Ako pa krenemo iz Ljubljanskega predmestja mimo Gizeline bolnice na sever po polju, tedaj pa ozka steza drži noter v gozd zeleni. Za vasjo Dóbrovo namreč se prostira širen gozd, kjer med borovjem temnim lahko dihamo svež, oslabelim pljučem jako krepilen vzduh; ker tam

v gozdu ne raste drugega,
kakor sama hojica.²⁾

¹⁾ Ant. Umek.

²⁾ Nar. pesem.

Na Hudínjskem polju — tako nazvanem po vodi Hudínji — se takoj od cerkvic sv. Maksimilijana in Sv. Duha vrsté zopet ob veliki cesti vasi Gáberje, Spodnja Hudínja, Gornja Hudínja, Sv. Marjeta in Škoflja ves pred Vojnikom. Od todi je proti vshodu na širni ravnini velika vas Trnovlje; a na holmcu od Teharjev sém kakor jezik v dolino segajoč je vas Bukov žlak; in ponosno tudi stoji na polju beli grad — lični, a zloglasni Bežigrad. Zanimivost nahajamo tu še državno fabriko za cink blizu Graške ceste za Sv. Maksimilijanom; in dalje gori pri Hudínji takozvani Hrvaški mlin, sedaj Petra Majdiča parni mlin. Pozabiti seveda ne smemo zopet v Gaberjih znane gostilnice pri Erjavcu, p. d. Gluhcu, kamor o poletnih večerih rad marsikateri

gosposdič iz mesta zleti,
komedije, šeme pusti.¹⁾

A mi še stopimo tu na

Gabrski grič.

Na griček osamljen.

Ob zapadnem robu Hudínjskega polja, kakih 15 do 20 minut od našega mesta, stoji podolgat grič, po bližnji vasi Gabrjih imenovan Gabrski grič. S tega griča, ki je 32 m višji od celjskega mesta, se nam podaje nepretrgan pregled po celem obzorju celjske okolice; no ker smo vse to že itak razgledovali in si tudi dosti ogledali od drugih raznih strani, zato sedaj tega več tu ne ponavljamo.

Kakor neki že preje opisani grič tam ob Téharski cesti, tako je tudi ta-le Gabrski grič „Nagrobni grič“. Ob vzhodu njegovem se namreč nahaja pokopališče za okolico celjske župnije in pa za — Slovence

¹⁾ V. Vodnik.

celjske. In tako tu počivajo med ostalimi: stari vodja celjskih Slovencev dr. Št. Kočevar, mladi učenjak slavist dr. V. Oblak, dobri profesor M. Žolgar, pridni učitelj B. Kregar, národní trpin Fr. Kraševac in drugi vrli domoljubi in rodoljubi naši. A med slovenske kmete se radi dajejo preselejevati celó mnogi — meščani nemški, ter tako vse

smrt pobráti pod lopato,
kar rodil je beli dan.¹⁾

In s tem končujemo izprehode po bližnji okolici celjski, omenjajoč naposled le mimogredé še nekaj —

Vešala.

Na gavge prideš . . .

Celjska vešala so stala svoj čas v trnoveljski občini, a pozneje so jih predstavili na Gabrski grič, ód koder še sedaj Nemci imenujejo ta grič „Galgenberg“. Tu so okoli leta 1780. obesili nekega tkalca iz Koroške, katerega je bil tedanji celjski mestni sodnik J. H. zaradi tatinstva obsodil na smrt.

Okolo l. 1800. je pozidal meščan J. Skaza na onem vešalnem zidovju na Gabrskem griču smodnišnico, katera še sedaj stoji — znani „Pulverthurm“ — in Celjani so zatem obešali, ako so koga dobili, na jarmenčah pred mestom ob Ljubljanski cesti (1803, 1852).²⁾ Dandanes

ki praša po — teh gavgah, jih več ne najde zdaj; no vendar neki Celjani še zmerom, in zlasti v najnovjšem času, tatiče obešajo — a tave izpuščajo.³⁾

Savinjska dolina.

Pozdravljam solčna te raván,
ki pred menoj si razprostrta!
Ti lepa si kot sen krasán,
podoba rajskega si vrta.

S. Gregorčič.

Radostno se spustil sem po suhem oceanu,
voz potaplja v zelenjad se in kot ladja plava . . .³⁾

Sedimo torej na voz, pa se popeljimo „čez raván široko“, — ne sicer s poljskim pesnikom Mickiewiczem po južnoruski stepi,

¹⁾ Fr. Cegnar.

²⁾ Celjska Kronika.

³⁾ A. Umek.

ampak s katerim rojakom slovenskim po naši domači Savinjski dolini. Najbolje je v jutru. „Jutrom svaki listak blista od rosice — sjajnije neg alem na kruni carice. Jutrom svaka grana glasom ptice sbori; jutrom svako srdce Bogu se otvori.“ (Stan. Vraz.)

Umeva pa se, da ne moremo omenjati vseh vasij in cerkev, gradov in zaselkov, katerih je toliko in toliko po celi dolini, da jih niti ni lahko prešteti. Navesti hočemo le večje in znamenitejše kraje, kakor jih opazujemo spotoma po veliki cesti počenši od vzhoda pa tje proti zapadu obestranski ob jugu in severu.

Od Celja ven ter mimo nekaterih že znanih vasij ugledamo na levo od tam, kjer pri cesti „na polju znamenje stoji“ treh kamenih kipov, prvo cerkev v čedni vasi. To so Petrovče, žalska podružnica, veličanstven hram božji: „podoba krasna v njem žarí“, čudežna podoba Matere Božje, „v današnjih dnevih božja pot Marije“. Petrovče so pa tudi železniška postajica. Ne daleč od tod pa „na cvetoči planjavi stoji krasna palača“, „Novoceljska“ grajščina, pri ljudstvu tudi „Plumberk“ zvana, pozidana baje od razvalin celjskega Starega grada. Onkraj Savinje, na obronku, vidimo Griže z župno cerkvijo in na griču tudi novo cerkvico „lurdsko“ na Gradišču. (Skrite za Grižami so Libóje, tvornica steklenine in kamenine.)

Na desnici nam, to je na severni strani, kaže se na holmcu lepa „Záložka“ grajščina; više na bregu stoji veliko poslopje „Plevna“, a zadaj za Zálogom se dviga „cerkvica vrh goré“, Sv. Kunigunda, gališke župnije podružnica.

Sedaj smo v Žalcu, prijaznem trgu z ličnimi hišami; seveda tudi z železniško postajo „Sachsenfeld“. Ime „Žalec“ (Žavec—Žauc) je najbrže od „žala“, ripa, pobrežje, ker je nekdanj tu mimo tekla Savinja; torej Žalec-Brežice. Isti „Sachsenfeld = Žalcenfeld.“ „Izpeljava od ‚Sachsen‘ — Sasov je basen, kakor ‚Friesach‘ od ‚Friesen‘“ (Dav. Terstenjak¹⁾). V Žalcu je našel naš znani Vito-

¹⁾ Novice 1855. 101.

mar že leta 1857, „česar si ne bi mislil, dosti ‚comforta‘, kavano, biljard“; in tudi slovenščina je že tedaj imela „svoje vrle prijatelje.“¹⁾ Dandanes so Žalčani „živi narodnjaki, kar so slavno pokazali pri velikanskem taboru l. 1868, pri veliki besedi slovenskih dijakov 1874, in pri vseh volitvah.“²⁾

Prav blizu žalskega trga na desno so Gotóvlje, in dalje od Žalca naprej ob véliki cesti Sveti Peter, oboje župne vasi in poslednja tudi železniška postaja. Razven teh in še mnogih drugih krajev vidimo desno nekoliko oddaljeno „Novoklostersko“ grajščino, nekdanj samostan dominikancev, in proti zapadu na gričku „Šenésko“ grajščino, pa poleg tam „Pólzelsko“ grajščino, nekdanji stan maltanskih vitezov; a v obeh „kloštirih je cerkev razvaljena, zvonik se je podrl“ ter „ni slišat‘ svet’ga petja“ . . .³⁾ Spredaj je župna vas in župna cerkev Pólzelska, ob vznožju visoke „Gore Oljke“ ali Oljske gore, vrh katere visoko stoji veličanstvena dvostolpna cerkev.

Za Svetim Petrom gre z vélike ceste na desno skoz Pólzelo, kjer je zopet železniška postaja, okrajna cesta na Pako, pa v gornjo Savinjsko dolino. Državna cesta pa gre naravnost preko Savinje čez tako imenovani „gróbeljski most“, od koder opazujemo na levici, t. j. v doline južni strani vas z župno cerkvijo Svetega Pavla in poleg prav blizu „Preboldsko“ grajščino in pa tvornico, ki „prejo vrti na vreténo brneče“, dočim stam od tam proti vzhodu ostali sv. Pavelski podružni cerkvi Sv. Lovrenca v ravnini in višje gori Sv. Magdalene na Holmu.

Ako nadaljujemo naravnost po véliki cesti, dospemo, mimo pustivši na desni strani župno vas Gomilsko, pri bližnjih „gomilah“, na levi pa Svetega Jurija pod Taborom, pa razven teh na obeh straneh še več drugih vasij in cerkev podružnic, naposled v jugozapadni kot Savinjske doline na Vransko, trg s c. kr. okrajnim sodiščem in drugimi

navadnimi uradi. Blizu Vranskega, ki je dobilo svoje ime baje po vranah, je nekaj razvalin grada „Ostrovce“, žalostnega spomina nesrečne Veronike Deseniške.

Ako pak krenemo kmalu za Savinjskim mostom pri Sv. Rupertu, vasi s podružnico gomilsko, z državne ceste na desno po okrajni cesti, pridemo po stranskem kolo vozu v Bráslovče, zopet prijeten trg, stoječ ob vznožju Dobróveljskega hribovja. Ime nas spominja na slovenskega kneza Braslava. „Lepe so njive in travniki in sadovnjaki bráslovških posestnikov, a najlepše so dekanove.“ (1877)¹⁾ Južno od Braslovče še ugledamo stari „Žolnjek“, rodbinski dom nekdanjih celjskih grofov, a sedaj „prazne so grajske višine“.

Še kake pol ure od Bráslovč, skoz vas Male Braslovče, pa smo v Letúšu, zbirališču savinjskih „flósarjev“, in na koncu srednje in prave Savinjske doline. Od Letúša, kjer se nahaja na skalnatem gričku tudi bráslovška podružnica Sv. Janeza Krst., vodi prek Savinje okrajna cesta na zapad v gornjo Savinjsko dolino, v Mozirje, Gornji-grad idr., na sever pa skoz Rečiško vas ob žel. postaji in skoz Paško vas dalje v Šaléško dolino, v Šoštanj, Velénje itd. . . .

U tome okviru kó sag dragocéni krasan zavičaja kip je uhvatjeni — kip od zavičaja kitna i ugodna: brda lozoslavna, polja žitoplodna.

Na goro!

In k cerkvi vrh goré!
Gregorčič.

Stoji tam Brunška gora, ž nje jasnih visočin po holmcih, po dobrih razgrnjenih dolin treh svetih kraljev cerkev prijazno se blišči, zvonik visok mogočno na kvišku mi kipi.

A. Umek.

No, naša gora je pa Oljska gora ali, kakor tu navadno pravijo, „Gora Oljka“, znana nam podružnica nad Pólzelo; in ker smo že ravno ob nje vznožju, zato stopimo tudi na njo.

Težka je pot in hrib strmán;
Počivaj tu z meno!²⁾

¹⁾ Slov. Gosp. 1877. 10.

²⁾ Gregorčič.

¹⁾ Novice 1857. 71.

²⁾ Slov. Gospodar 1877. 10.

³⁾ Slomšek.

Ustavljaj nas bo morebiti po večkrat kateri potnik, spremljevalec naš, stopajoč po ti ali oni primerni stezi počasno gori na Oljsko goro in „k cerkvi vrh goré“. Saj bo užival objednem, vspenjajoč se više in više, tudi čim dalje lepši in divnejši razgled tje proti zapadu, jugu in vzhodu v polukrogu.

Belih snežnikov migljá lesketanje,
v jeku prijaznem dviguje se ná-nje
glasno šumenje — savinjskih — valóv;
cvet pomladanski blišči se v nižavah,
nežno zelenje po logih, dobravah:
„Zarod poganja, preroben, ves nov!“¹⁾

A dospévšemu na vrh gore, k veliki dvo-stolpni cerkvi Svetega Križa (razločuj od romarske cerkve istega imena pri Belih Vodah), — znan in neznan svet se ti odpre, in obilno je poplačan ves trud dveurnega hoda oljsko-gorskega.

O križ! na visoko postavljen,
zastava premage si nam!
visoko nam bodi pozdravljen,
zaupanje naše si nam.²⁾

In sedaj — oj prekrasnega, veličanstve-nega razgleda s tega 734 m visokega hriba na vse strani na okoli in okoli! Vsa srednja Savinjska dolina in del sosednje Šaléške, pa okrožujoči ju hribi in gore in še daleč in daleč preko te okrajine nam je razprostrt velikanski svet pred očmi kakor na zemlje-vidu. Dà, „tam moj duh bo gledal na vse štiri strani“:³⁾ po štirih deželah, Štajerski, Koroški, Kranjski in Hrvaški . . . Vendar vsega tega jaz le ne bodem opisoval, nego samo velim vsakomu: Pridi in vidi!

Jesi l' ikad ginuo po žudjenom kraju,
gdě pokoj i sloga i ljubav vladaju?
Stresi ovdě prašak s umorenih nogu',
pa se prostri nica pojuć: Slava Bogu!⁴⁾

*

Ozri se na snežnikov velikane,
Ki jih najmlajši žarek zore zlate
Pozdravlja, kader na iztoku vstane;
Dalčč okrog poglej ravní bogate!
visokih žit na njih poglej valove,
njih reke breg, okrog zelene trate;

- ¹⁾ A. Umek.
²⁾ Slomšek.
³⁾ S. Jenko.
⁴⁾ St. Vraz.

„Dom in svet“ 1899, št. 24.

poglej njih čvrste, bistréh glav sinove,
ki vnéma v srcih se jim želja sveta,
obrnit' v čast domú vsch zgod osnove,
in zvestosrčna njih poglej dekleta,
lic rajski zor, oči poglej nebesa,
in sramežljivost, ki je var'h njih cveta;
obrne na — Slovence té — očesa,
kak ljubijo poštenost in pravico:
in v prséh ti veselje srce strésa!¹⁾

* * *

S Bogom gore, s Bogom
livade, dubrave,
pune Vesne darov,
pune Vilah slave!

St. Vraz.

Evo ti blede slike o Celju, o mestu in njegovi okolici.

A kdo more v hipu natanko opisati celi svetozor! Pero je za to preslabo, in še zlasti moje je zeló okorno. Kdor je kdaj v pravem položaju ta kraj ogledoval, on gotovo nikdar ne bo pozabil, kakšen je naš „mili raj slovenski“.

Da, „raj je otvoreni“:

I imena sladja od pëshnih slavulja,
i krajine lépše od krilah metulja.

No, vendar pač le samo raj zemeljski:
„a je pod ružami mnogi trn skriveni . . .“

O sada znam, zašto tuži Slava mati:
gradi su nevěrni, sini renegati . . .²⁾

In zato sem i jaz, šetajoč nekđaj po teh krajinah, tako milo vzdihoval: „Ozalo celjsko mesto s svojo rajsko okolico, zakaj se ne vzdramiš popolnoma, da bi tvoji prebivavci od prvega do zadnjega se zavedeli, da so sinovi matere Slave, kateri so dolžni čast in ljubav presrčno, in da je protinaravno, da se nekateri izmed njih tako nespodobno klanjajo nemškuti, kakor praočetje njih v starodavnih časih poganskim Rimljanom.“ (Novice 1865. 29). A

Vi griči, trate s cvetjem nasajene,
ob mestu ravno polje krog in krog,
stezice, v prostih urah zaželene,
vam vsem velja: obvaruj zdaj vas Bog!³⁾

- ¹⁾ Dr. Fr. Prešeren.
²⁾ St. Vraz.
³⁾ A. Umek.

Zagovor.

Lepa naša domovina,
 o j junaška zemlja mila,
 stare slave dedovina,
 da bi vsekdar častna bila!
 Mila kakor si nam slavna,
 mila si nam ti jedina,
 mila, kodar si nam ravna,
 mila, kodar si planina.

Antun Mihanović.

Ves svet je lep. Povsod vidimo mnogo zanimivega, povsod se učimo marsikaj koristnega. Ne samo prijetno, temveč dobro je, ako se pogostoma po svetu oziramo in proučavamo razne narode in države, različne kraje in ljudstva. A prva vendar bodi vsakomu njegova domovina, prvi vsakomu njegov narod!

Kje dom je moj?

Goratan, Primorje, Krajna,
 z njimi Štajer — zemlja sjajna —
 dom rodu so slavskega,
 dom rodu junaškega.
 In to je Slovenija mila;
 med Slovenci dom je moj!)

Mala je sicer ta slovenska zemlja, kakor je mal narod, ki na njej prebiva. Pa je mila in je draga zemlja naša nam slovenska, na kateri živé ljudje večinoma dobri in pobožni, ljudje marljivi in razumni, ljudje zdravega slovenskega plemena. A v tej mali zemlji nahajamo takih in tolikih prirodnih krasot in znamenitostij, kakršnih zaman iščemo daleko po svetu. Redko kje je vsemogočni Stvarnik združil toliko zanimivega in veličanskega, kolikor baš na ozkem prostoru naše slovenske dežele, hodi že na to ali ono stran, išči stvari po ravninah ali visočinah, na prisojnih gričih ali v temnem podzemlju.

V sredi slovenskega ozemlja biva „Krajna mati v svojem zlati“, s svojim biserom Blejskim jezerom, s čudovitim Cirkniškim jezerom in s slovečo Postojnsko jamo. Ponosno dvigajo ob njej tam od zapada in tje proti vzhodu mogočni gorski velikani svoje sive glave, Juljske planine z veličastnim Triglavom, pa slikovite koroške Karavanke in čarobne Kamniške ali Savinjske planine. Na

severu stoji košatega Pohorja gozdovito hribovje in se protezajo dolge vodnate doline. Ob vzhodu in jugovzhodu se smehljajo nam prijetni griči štajerskih in dolenjskih gor, katere venča ljuba vinska trta. V jugu in jugozapadu pa razkriva svoja bujna podzemeljska čuda goli istrski Kras, ob katerega pljuskajo srebrni valovi Jadranskega morja.¹⁾ Res, tako tesen prostor in vendar kolika raznoličnost!

„Polje, vinograd, gora, morjé, ruda . . . — Stvarnica vse ti ponudi.“

Pravo torej veli neka narodna pesem:

Jaz vem za deželo, prelepo sloví,
 vsak, kdor jo pozná, jo visoko časti.
 Slovensko deželo na mislih imam,
 nikol je zadosti prehvalit ne znam.
 Zatorej, zatorej resnično povem:
 slovenski deželi jednake ne vem.

A da bi slovenski domačini po vzgledu drugih narodov v svoji domovini še bolje se ozirali in marljiveje popisovali pojedinih krajin znamenitosti, gotovo bi naša Slovenija v tem pogledu še vse bolj slovela po svetu. Istina, da imamo odkritega že mnogokaj, kar je narodu v ponos in domovini v slavo (Gl. dr. K. Glaser: Zgod. slov. slovstva I. 47 sl. op.); a še nahajamo predmetov in strani, katerih še ni objavil nikdo naših ljudij. Drugi nam morajo prej razkrivati prirodne krasote naše zemlje, tujci morajo prvi nam pisati povestnico našo, tedaj šele sami počenjamo malo se ogledavati za svojo domovino, zatem šele sami poskušamo proučavati lastno milino! Ljubezen do domovine je vsakega človeka lepa krepost in tudi dolžnost. „Spomin na ljubljeno domačijo nam je milo tolažilo na potu življenja našega, in ljubezen do svojega naroda more in mora biti jeden najdragocenejših biserov v čednostnem vencu vsakega moža.“ (Slomšek.) Ako pomislimo, koliko krvi se je že prelivalo pri raznih narodih in se še preliava o različnih dogodljajih za domovino, tedaj se lahko osvedočimo, kaj premore prava ljubav domorodna. A kako čemo domovino svojo in svoj narod prav ljubiti, ako ne poznamo nje same in

¹⁾ A. Pirnat pol. češke.

¹⁾ Prim. Domovina 1897. 35.

njenih vrlin, niti ne znamo povestnice njenih sinov?

Tako sem opominjal za predgovor in to ponavljam v zagovor tega že pred dvajset leti započete (Zora 1877) in sedaj prilično razširjenega spisa o Celju in okolici. „Monografij posameznih mest, trgov, samostanov, razprav o posameznih važnejših zgodbah, raznih dobah, moramo imeti, da pride potem mož in na tej podlagi sezida poslopje zgodovine slovenskega naroda. Pa slovenski pi-

šimo slovensko zgodovino; saj je treba, da sami sebe poprej poznamo, potem šele da se prikažemo inostrancem“ (J. Parapat.)

Tak poskus naj bodo tu priobčeni sestavki ob omenjenem predelu slovenske zemlje, lepe naše domovine, stare slave dedovine,

ki stala v bran je Atilovi sili,
ki preživela mnoge je narode;
ki jo naprej ohrani Bog naj mili!¹⁾

¹⁾ Fr. Prešeren.

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Konec.)

Anarhizem je kmalu ponehal po svoji divji obliki.

Dné 28. rožnika l. 1885. se je sklenila med anarhisti na novo tajna zveza s tremi oddelki: za propagando, za kemijo in za finance. Prvi oddelek je imel razširjati anarhiško idejo med ljudstvom; drugi se je imel pečati s pripravljanjem razstrelivnega orodja, in tretji naj bi zbiral denar.¹⁾

Od tedaj se je anarhizem skrival javnosti; le posamna grozna dejstva so pričala, da še ni mrtev.

Komaj se je strah pred anarhizmom nekoliko polegel, pa so se socijalni demokratje brž pokazali na dan. Pri nas je zdravnik židovskega rodu dr. Adler napel vse sile, da bi ustanovil jednotno stranko. V rokah je imel dunajsko „Arbeiterzeitung“; v njej je vse potrebno pripravljal za skupen shod. Tudi drugi socijalski listi so se oprijeli te misli, in po Adlerjevi zaslugi se je sešel dné 30. in 31. grudna l. 1888. in dné 1. prosenca l. 1889. prvi shod avstrijske socijalne demokracije.²⁾

¹⁾ Socialismus und Anarchismus 1883—1886. Nach amtlichen Quellen. Berlin 1887. str. 68.

²⁾ Verhandlungen des Parteitagcs der österreichischen Sozialdemokratie in Hainfeld. Wien, 1889.

Shodu je predsedoval Popp, ki je naravnost izjavil, da je avstrijska socijalna demokracija popolnoma razbita. Pri shodu so bili poleg Nemcev zastopani tudi Poljaki, Čehi in Slovenci (Zadnik). Izmed mest, kjer prebiva naš narod, so bila zastopana Ljubljana, Celovec, Maribor in Beljak.

Sklenil se je skupni program popolnoma v Marxovem smislu na temelju zgodovinskega materijalizma, ki se bistveno nič ne loči od erfurškega. Dosegla se je jedinstvo. Le Rissmann iz Gradca je nasprotoval, češ da program ne govori, kakšna bo prihodnja družba. Možu se je še poznal vpliv anarhiških idej. Pri shodu so priporočali strokovna društva¹⁾, in Resel je tudi naglašal, kako naj socijalna demokracija agituje med kmeti. Značilne so te njegove besede: „Če rečem kmetu ali brezbrizniku takoj: Jaz hočem socijalsko družbo, me ven vrže. Če mu pa pravim: Mi zahtevamo to in to, začne misliti in naposled pride na pot, po kateri hočemo hoditi.“²⁾

Hainfeldski shod je rodil jednotno avstrijsko socijalno-demokratsko stranko. Ob tej priliki se je tudi sklenilo, da bodo odslej

¹⁾ Verhandlungen str. 83.

²⁾ R. t. str. 14.